

Sosiaali- ja terveysministeriö

Lausunto on valmisteltu lausuntopalvelu.fi:ssä

Viite: Lausuntopyyntönnö 4.7.2024 asianumero VN/19189/2024.

Luonnos valtioneuvoston mielenterveyden edistämisen periaatepäätökseksi

Kiitos mahdollisuudesta lausua luonnoksesta Valtioneuvoston mielenterveyden edistämisen periaatepäätökseksi. Mielenterveyden periaatepäätöksen luonnos on hieno kokonaisuus ja tulee jäsentämään tulevia mielenterveyteen ja mielen hyvinvointiin liittyviä toimia.

Luonnoksessa tulisi mielenterveyden ja mielen hyvinvoinnin merkitystä painottaa enemmän. Nyt painotus jää yksipuolisesti häiriöihin. THL ehdottaa, että mukaan otetaan väestötasoista positiiviseen mielenterveyteen eli mielen hyvinvointiin ja sen etuihin liittyvää tutkimustietoa. Väestön nykytilaa kuvattaessa tulisi huomioida kaikki ikäryhmät. Lisäksi ehdotamme, että päihteiden käyttöön liittyvän indikaattorin kehityksestä ja netin käytöstä mainitaan.

Mielenterveyden edistämistyön laajuutta sote-palveluiden ulkopuolella on myös syytä painottaa nykyistä enemmän. Luonnoksessa mainitaan asukas- ja järjestötoiminnan sekä kuntien merkittävä rooli mielenterveyttä edistävässä työssä. Ehdotamme, että esimerkkejä edistävää työtä tekevistä tahoista havainnoitaisiin laajemmin.

THL ehdottaa, että luonnoksessa korostetaan mielenterveyden edistämistä koko väestön tasolla, ei vain riski- tai haavoittuvissa ryhmissä. Ehdotamme myös, että korostettaisiin eri hallinnonalojen yhteistyötä tarvittavan myös mielenterveyden edistämisessä.

Mielenterveyden edistämisen periaatepäätöksen luonnos integroituu moniin siinä esitettyihin strategioihin ja terveyden edistämisen ohjelmiin. Ehdotamme kansallinen Terveystieteiden ja hyvinvointiohjelman sisällyttämistä luonnokseen, sillä se sisältää mielen hyvinvoinnin kannalta olennaisia teemoja. Lisäksi ehdotamme lisättäväksi myös Ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelman.

Ehdotamme myös muutamien lauseiden ja termien tarkentamista. Lausetta: "Päihdeongelmiin ja riippuvuuksiin kuten myös mielenterveyteen liittyy usein kielteisiä ennakkoluuloja, syrjintää ja häpeää, joiden purkamiseksi tarvitaan tiivistä eri toimijoiden välistä yhteistyötä ja toimenpiteitä." ehdotamme selkiytettävän seuraavaan muotoon: "Mielenterveyden häiriöiden ohella päihdeongelmiin ja riippuvuuksiin liittyy erilaisia kielteisiä ennakkoluuloja eli stigmaa sekä siitä johtuvaa syrjintää. Ennakkoluulojen, asenteiden ja syrjivien käytänteiden muuttaminen edellyttää tiivistä yhteistyötä eri toimijoiden kesken."

Lisäksi ehdotamme lausetta "Edistämällä päihderiippuvaisten yhdenvertaisuutta ja osallisuutta yhteiskunnassa, pääsyä palveluihin sekä opiskeluihin ja työhön, vahvistetaan myös heidän mielenterveyttään ja ehkäistään itsemurhia." muutettavaksi muotoon: "Vahvistamalla esimerkiksi päihderiippuvuutta sairastavien tai päihdeongelmien kanssa elävien ihmisten osallisuutta ja yhdenvertaista mahdollisuutta saada tarvitsemiaan palveluita, koulutusta ja työtä, tuetaan myös mielenterveyttä ja ehkäistään itsemurhia."

Lausetta "Mielenterveyden keskusliiton Mielenterveysbarometrilla on seurattu mielenterveyteen liittyviä asenteita jo vuodesta 2005 alkaen. Vuoden 2021 barometrin tulosten mukaan 60%:a vastaajista arvioi, että asenteet mielenterveysongelmia kokevia ihmisiä kohtaan ovat muuttuneet kuitenkin myönteisemmiksi." ehdotamme konkretisoitavan: "Mielenterveyshäiriöihin (erityisesti lieviin) liittyvä stigma ja syrjintä on Mielenterveyden keskusliiton Mielenterveysbarometrin seurannan perusteella vähentynyt viime vuosikymmenen aikana. Asteiden muutos ei kuitenkaan näytä konkretisoituneen mielenterveyshäiriötä sairastavien ihmisten arjessa."

Stigmalla on suuri vaikutus esimerkiksi avun hakemiseen ja sen saamiseen. Siksi luonnoksen stigmaan liittyvää kohtaa ehdotamme laajennettavan ja viitteitä lisättävän, esimerkiksi näin: "Stigma tarkoittaa ihmiseen tai ihmisryhmään taustan, olemuksen, toiminnan tai sairauden vuoksi liitettyä kielteistä mielikuvaa. Kielteisen suhtautumisen taustalla on yhteisön omaksumia ja oikeina pitämiä käsityksiä siitä mikä on normaalia ja tavanmukaista, tai vastaavasti poikkeavaa ja epätavanomaista. Stigma voi ilmetä ihmisten elämässä

muun muassa yleistävinä ennakkoluuloina ja syyllistämisenä tai epäoikeudenmukaisena ja syrjivänä kohteluna; oletetaan esimerkiksi, että psyykkinen sairaus on seurausta huonoista valinnoista, että päihderiippuvainen ihminen on epäluotettava, tai että psyykkisen sairauden kanssa ei voisi elää hyvää elämää. Organisaatio voi olla haluton panostamaan ja resursoimaan tietyille ryhmälle suunnattuihin palveluihin, tai niissä toimivien työntekijöiden toimintaedellytyksiin. Stigmaan ja siitä seuraavaan syrjintään voidaan vaikuttaa muun muassa vahvistamalla ihmisten parissa työskentelevien ammattilaisten mielenterveys- ja päihde- ja riippuvuusosaamista ja varmistamalla, että eri toimijoiden palvelut ja muu toiminta ovat aidosti saavutettavia ja saatavilla erilaisille käyttäjäryhmille. Myös viestinnän sisältö ja sävyt vaikuttavat.”

Lauseen ”Mielenterveyteen liittyvä stigma on vähentynyt ja lääketieteen keinot ovat lisääntyneet.” yhteyteen ehdotamme seuraavaa tarkennusta: ”Vakavimmat psyykkiset sairaudet ovat edelleen stigmatisoituja ja ihmiset kokevat stigmaa.”

Lisäksi ehdotamme, että vaikka ihmiset voivat hyväksyä mielenterveys- tai riippuvuusongelmien lääketieteellisen tai geneettisen taustan ja hoidon tarpeen, tekstissä todettaisiin, että monilla on silti negatiivisia käsityksiä niistä ihmisistä, joilla näitä ongelmia on.

Mielenterveys pääomana

THL ehdottaa lisättäväksi laajempaa kuvausta hyvästä mielenterveydestä ja sen merkityksestä. Hyvä mielenterveys on arvo itsessään. Se parantaa elämänlaatua, edistää opiskelussa ja työssä pärjäämistä, vahvistaa kykyä kohdata arjen haasteista, edistää kykyä solmia tyydyttäviä ihmissuhteita, on yhteydessä parempaan fyysiseen terveyteen ja pidempään elinikään.

On hyvä, että huomioidaan riskiryhmät ja haavoittuvassa asemassa olevat, mutta ei sovi unohtaa mielenterveyden edistämisen ja hyvän mielenterveyden merkitystä ihmiselle koko elinkaaren ajan. Kyseinen osio tuntuu hieman irralliselta eri ministeriöiden toimenpiteiden yhteydessä.

Ehdotamme käytettäväksi termiä kulttuurinen moninaisuus, kun puhutaan eri vähemmistöryhmistä.

Ehdotamme huomioitavan Mielenterveys-, päihde- ja riippuvuusosaamisen vahvistamisen suositukset kohdassa ”Tunnistetaan mielenterveysosaamisen taitoja vaativia ammattiryhmiä ja heidän koulutustarpeitaan sekä vastataan niihin.”

Ehdotamme kohtaa ”Edistetään vapaaehtois- ja kokemusasiantuntijatoiminnan näkyvyyttä ja arvostusta mm. mukaan ottamalla hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen työhön ja yhteistyöverkostoihin osallisina ja vaikuttajina (STM).” muutettavan seuraavasti: ”Edistetään vapaaehtois- ja kokemusasiantuntijatoiminnan laatua, näkyvyyttä ja arvostusta tekemällä eri foorumeilla yhteistyötä vapaaehtoisten, koulutettujen kokemusasiantuntijoiden ja vertaistoimijoiden kanssa.”

Lasten ja nuorten mielenterveyden rakentuminen arjessa

Taloudellinen toimeentulo on toki erittäin tärkeää mielenterveydelle. THL ehdottaa kuitenkin pohdittavaksi, onko tarpeenmukaista tuoda kuluttamista ja tavaroiden hankintaa näin vahvasti esille. Tärkeämpää lienee arjen toimivuus (asunto, ruoka, terveydenhuolto ym.) ja esim. lapsen/nuoren mahdollisuus harrastaa.

Ehdotamme kohtaa: ”Lisätään ehkäisevän päihdetyön laaja-alaista valistustyötä huomioiden myös mielenterveyden tuki yhdessä järjestöjen, kuntien ja hyvinvointialueiden kanssa.” muokattavan: ”Vahvistetaan lasten ja nuorten parissa tehtävää ehkäisevää päihdetyötä kuten päihdekasvatusta ja erilaisia ehkäisevän päihdetyön malleja. Huomioidaan työssä mielenterveyden edistämisen periaatteet.”

Lause ”Vahvistetaan kansalaisjärjestöjen tukea mielenterveys-, päihde- ja riippuvuusteemoista lapsille sekä nuorille. Lisätään järjestötukea erityisesti lasten ja nuorten suosimilla verkkoalustoilla ja puhelimitse. (STM)” näyttäytyy ristiriitaisena, kun hallituksen budjetissa esitetään mm. Sekaisin-chatin tuen leikkaamista.

Mielenterveysoikeudet

Luonnoksen kohtaa: “Mielenterveysoikeudet eivät kuitenkaan aina toteudu, vaan niiden saavuttamiseksi tarvitaan monen tasoista ja eri toimijoiden välistä yhteistyötä ja toimenpiteitä, jotta mielenterveyteen liittyviä virheellisiä ennakkoluuloja ja syrjintää voidaan ehkäistä ja vähentää. Kielelliset oikeudet, oikeus opiskeluun ja työhön sekä yhdenvertaisuuteen, riittävä elintaso, oikeus saada tarpeenmukaisia yhteiskunnan palveluja sekä mahdollisuus vaikuttaa ja osallistua yhteiskuntaan monin eri tavoin sisältyvät mielenterveysoikeuksiin.” ehdotamme muokattavan seuraavasti: “Mielenterveysoikeudet eivät kuitenkaan aina toteudu, vaan niiden saavuttamiseksi tarvitaan monen tasoista ja eri toimijoiden välistä yhteistyötä ja toimenpiteitä, jotta mielenterveyteen liittyvää stigmaa ja niihin liittyviä virheellisiä ennakkoluuloja ja syrjintää voidaan ehkäistä ja vähentää. Riittävä elintaso, oikeus saada tarpeenmukaisia palveluita, tehdä työtä ja opiskella sekä mahdollisuus vaikuttaa omassa lähiyhteisössä ja yhteiskunnassa laajemmin, oikeus osallistua ja olla osallinen sekä kielelliset oikeudet ovat osa jokaiselle kuuluvia mielenterveysoikeuksia.”

Kohdassa “Vaikka mielenterveyden häiriöihin liittyvät kielteiset asenteet ja syrjintä ovat vähentyneet vuosien saatossa, kokevat mielenterveyden häiriöistä kärsivät ihmiset edelleen mielenterveyteen liittyvää syrjintää yhteiskunnassa. Tämä voi ilmetä mm. vaikeutena saada palveluja ja työtä, epäoikeudenmukaisena ja syrjivänä kohteluna ihmisen arjessa.” ehdotamme seuraavaa sanoitusta: ”Stigmat vaikuttavat siihen, millaisessa kokemusympäristössä ihmiset saavat tehdä terveyttään edistäviä ja ylläpitäviä päätöksiä. Stigman ja syrjinnän vastaisessa työssä on kyse ihmisten perus- ja ihmisoikeuksien turvaamisesta. Jokaisella ihmisellä on oltava oikeus riittäviin ja yhdenvertaisiin palveluihin ja hyvään elämään. Yksi sosiaalisesti kestävä yhteiskunnan tehtävä on vähentää eri väestöryhmien välisiä hyvinvointi- ja terveyseroja sekä vahvistaa ryhmien välistä yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja tasa-arvoa. Palveluissa, työelämässä, opinnoissa ja eri yhteisöissä tulee kiinnittää erityistä huomiota niiden ihmisten tai väestöryhmien asemaan ja kohtaamiseen, jotka voivat joutua stigmoihin liittyvän syrjinnän kohteiksi.”

Ihmisten tarpeiden mukaiset, laaja-alaiset palvelut

THL ehdottaa Ihmisten tarpeiden mukaiset, laaja-alaiset palvelut -luvun toimintasuunnitelmiin positiivisia tuloksia saaneen IPS-työhönvalmennuksen juurruttamista sekä käyttöönottoa uusilla alueilla ja uusilla kohderyhmillä.

Kohdassa ”Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen monialaisen yhteistyön kehittämisen toimenpiteitä 2024-2027” mainitaan muun muassa ”Jatketaan lähisuhdeväkivallan riskinarviointiin ja uhrin auttamiseen sekä nuorten rikoskierteen katkaisemiseen liittyvää viranomaisyhteistyötä (POHA, STM, OM).” Ehdotamme, että tähän kohtaan lisättäisiin toteuttajatahoksi myös THL, sillä vastaamme kansallisessa käytössä olevan vakavan parisuhdeväkivallan riskinarvioinnin moniammatillisen toimintamallin (MARAK) koordinaatiosta. Kyseessä on viranomaisyhteistyön malli, jossa hva:n sote-toimijoiden lisäksi on mm. poliisi ja turvakoti mukana ja teemme mallin osalta yhteistyötä mm. POHAN kanssa. (täällä lisää toimintamallista: <https://thl.fi/aiheet/vakivalta/tyon-tueksi/marak-moniammatillinen-riskinarviointi>).

Kohtaa ”Mielenterveys-, päihde- ja riippuvuuslainsäädäntö on uudistunut vuonna 2023.” ehdotamme muutettavaksi ja laajennettavan seuraavasti: ”Mielenterveyden hoidosta, päihde- ja riippuvuushoidosta sekä sosiaalihuollon mielenterveys- ja päihdetyöstä säädetään ensisijaisesti terveydenhuoltolaissa ja sosiaalihuoltolaissa. Mielenterveys- ja päihdehuoltolakeihin jäävät vain tahdosta riippumatonta hoitoa ja valtion mielisairaloita koskeva sääntely.” Lisäksi kohtaa: ”Uudistuksen keskeisenä tavoitteena on parantaa potilas- ja asiakaslähtöisyyttä monella tapaa. Lisäksi lainsäädännön muutoksilla vahvistetaan eri toimijoiden välistä yhteistyötä, joka tarkoittaa esimerkiksi mielenterveyden- päihde- ja riippuvuushoidon sekä somaattisen hoidon toteuttamista kokonaisuutena ja tarvittavien sosiaalihuollon palvelujen yhteensovittamista.” ehdotamme muutettavan kuten STM:n sivuilla: ”Lakiuudistuksen tavoitteena on parantaa mielenterveys-, päihde- ja riippuvuuspalvelujen saatavuutta, laatua ja tarpeen mukaisuutta sekä vahvistaa asiakkaan oikeuksia saada yhdenvertaisesti tarvitsemiaan palveluja kaikissa ikäryhmissä. Jälkimmäinen muotoilu korostaa myös yhdenvertaisuuden tavoitetta.

Ehdotamme mainittavaksi Kestävän kasvun ohjelman, joka Mielenterveysstrategian rahoituksella kehittää palveluita hoitojonojen purkamiseksi ja haavoittuvimmassa asemassa olevien tukemiseksi. Samalla ehdotamme avaamaan romani- ja sateenkaarivähemmistöjen edistämisen sisällöt tarkemmin näkyviin sekä tarkistamaan sanamuodot järjestöjen osalta, sillä järjestöissä on valtavasti sote-palveluita palkallisina täydentäviä toimijoita.

Luvussa mainitaan Edistävän etsivän työn jatkaminen, joka onkin erittäin tärkeätä. Ehdotamme kuitenkin tarkennettavan kohderyhmä tai kohderyhmät, joiden kohdalla tätä jatketaan (nuoret, ikääntyneet?)

Palveluiden kehittämisen suosituksia pidetään hyvinä tavoitteina, mutta joiltain osin ylätasoisina.

Hyvä mielenterveysjohtaminen

Mielenterveysvaikutusten ennakoarvioinnista puhuttaessa THL ehdottaa käytettäväksi viitteenä oheista työpaperia ”Kuinka arvioida hallitusohjelman mielenterveysvaikutuksia: Fokus nuorissa aikuisissa” <https://www.julkari.fi/handle/10024/148979?show=full>

Ehdotamme kohdan: ”Parannetaan mielenterveys-, päihde- ja riippuvuusasioiden tietopohjaa tiedolla johtamisen ja toimenpiteiden seurannan tueksi (STM, THL)” tarkentamista. Mitä tarkkaan ottaen tarkoitetaan; palveluiden, ilmiöiden vai järjestelmän tietopohjaa?

Yhteenveto

Luonnoksessa mainitaan Mielenterveyden edistämisen periaatepäätöksen tukevan mielenterveysstrategian toimeenpanoa. THL ehdottaa tarkennettavan tätä kohtaa avaamalla, miten ja millä tavoin se tukee mielenterveysstrategiaa. Kenelle periaatepäätös on tarkoitettu ja mikä on sen tavoite? Tämänhetkisessä muodossaan periaatepäätös näyttäytyy kuvauksena siitä, mitä eri ministeriöt tekevät. Ovatko kunnat, hyvinvointialueet, järjestöt ja muut toimijat

huomioitu tarpeeksi vahvasti dokumentissa, ja mikä on heidän roolinsa periaatepäätöksessä, muutoin kuin sen työstämisessä?

Toivomme, että erillisessä toimeenpanosuunnitelmassa, jossa kuvataan eri ministeriöiden vastuulla olevat mielenterveyden edistämisen toimenpiteet sekä seuranta- ja arviointimittarit, mainittaisiin myös kunnille, hv-alueille, järjestöille ja muille toimijoille mielenterveyden edistämiseksi tarkoitettu rahoitus.

Asiakirjaan toivomme kokonaisuutena myönteisempää lähestymistä, nyt paino on kallellaan mielenterveyden ongelmiin ja häiriöihin ja niiden vähentämiseen. Periaatepäätöksessä toivomme, että siinä painottuisi mielenterveyden edistäminen koko väestössä, hyvinvoinnin, pärjäämisen ja elämänlaadun vahvistaminen Suomessa. Lisäksi toivomme, että ikääntyneet yhtenä tärkeänä ikäryhmänä otettaisiin paremmin huomioon periaatepäätöksessä.

Pääjohtaja

Mika Salminen

Johtaja

Piia Aarnisalo

SIGNATURES

ALLEKIRJOITUKSET

UNDERSKRIFTER

SIGNATURER

UNDERSKRIFTER

This documents contains 8 pages before this page
Dokumentet inneholder 8 sider før denne siden

Tämä asiakirja sisältää 8 sivua ennen tätä sivua
Dette dokument indeholder 8 sider før denne side

Detta dokument innehåller 8 sidor före denna sida

authority to sign
representative
custodial

asemavaltuus
nimenkirjoitusoikeus
huoltaja/edunvalvoja

ställningsfullmakt
firmateckningsrätt
förvaltare

autoritet til å signere
representant
foresatte/verge

myndighed til at underskrive
repræsentant
frihedsberøvende